

Ljube Marković

Činitelji delovne proizvodnosti

Tečaj politične ekonomije

(Nadaljevanje.)

Spretnost delavca predpostavlja določeno kvalifikacijo za delo. Prav tako predpostavlja tudi tradicijo dane vrste dela. Zato je učenje, teoretično in praktično pridobivanje znanja v delu, kakor tudi stalnost pri določenih vrsti dela pogoj za pridobitev potrebne spretnosti.

Tehnični razvoj gospodarstva in spretnost delavca sta v medsebojni odvisnosti. Po eni strani dana tehnika, na primer stroji v neki tovarni, predpostavljajo določeno »potrebno spretnost« delavca, da bi dosegli pravi učinek v proizvodnji. Po drugi strani je tudi ta sama »spretnost« proizvod prisotnosti in izkoriščanja razpoložljive tehnike. Ob podrobnejšem opazovanju bi se izkazalo, da je sam mehanični mehanizem s svojimi tehničnimi posebnostmi sčasoma »proizvedel« tako delavčovo spretnost kakor tudi njegovo delovno disciplino. Mehanična orodja, ki zahtevajo za svoje delovanje določene gibe »živi organov«, delavcev proizvajajo »skladnost« v delovanju teh prvih dela. Kakršnokoli »skladnost« pa dosežemo, delavec ostane vedno iniciativni organ, miselni del delovnega mehanizma. Zato lahko doseže s »vojo« delavnostjo razne učinke — različno delovno proizvodnost — v raznih smereh, začeti od razporeditve pa do boljšega izkoriščanja tako strojev kakor surovin.

Spretnost delavca postane resen problem gospodarstva posebno tedaj, kadar se naglo spreminja način proizvodnje — v razdobju nagle industrializacije. Tedaj nastanejo številne tovarne z novo tehniko. Za njihovo obratovanje je potrebna drugačna stopnja spretnosti, kakor je bila tista, ki je bila zadostna za staro tehniko ali za drugo vrsto dela sploh. Ta spretnost pa ne nastane tako naglo. Celotno pri vzporednem zobraževanju delovnega »sebeja« pogon novih strojev, je uspeh ob začetku dela vendarle slabši kakor sicer, ko vsa »mašinerija« steče. Nova tovarna sama konec koncev proizvajajo tudi spretnost delavcev za svojo potrebo. Velikega pomena pa je, da se ta skladnost nove tehnike in potrebne spretnosti doseže v kratkem razdobju. To naglo povečuje delovno produktivnost z vsemi gospodarskimi posledicami, o katerih smo prej govorili. Strokovno usposabljanje delavcev in stabilnost pri istem delu sta temeljni zahtevi za naglo osvojitve vseh posebnosti dela z novo tehniko, to je za dosego potrebne skladnosti v kratkem razdobju.

Pomen spretnosti delavca se ne zmanjšuje z družbeno-ekonomskim razvojem, temveč raste. Res pa je, da postaja z industrializacijo delo na posameznem delovnem mestu preprostejše. Zožuje se na obdelavo neke nadrobnoti ali na nadzorstvo, ki ga opravlja delavec nad strojem. Po drugi strani pa postane tudi bolj zamotano. Posebno v zvezi s tehničnim in ekonomskim vodstvom posameznih tovarniških

obratov, gospodarskih panog in vsega gospodarstva, ki čedalje bolj postaja enota tudi v tehničnem smislu. K vsemu temu prihajajo še konstruktorji, mehaniki, monterji, laboranti, planerji itd. Tako se razvija hierarhija, spretnosti, to je kvalifikacij. Če pa pogledamo v celoti, mora biti spretnost skupnega delavca, ki jo zahteva tehnično in ekonomsko vodstvo čedalje bolj zamotanega gospodarstva, vse večja.

Razvoj socializma razen tega razširja pojem spretnosti delavca. Kakor vemo združuje socializem v delavcu dve funkciji: funkcijo proizvajanja in funkcijo upravljanja s proizvodnjo. Delavec — ali bolje povedano združen delavec — mora razen spretnosti proizvajanja obvladati tudi spretnost upravljanja s proizvodnjo v ekonomskem pomenu. Zato mora njegova spretnost vsebovati dve vrsti znanja: poznavanje tehničnih zakonitosti in posebnosti svojega delovnega mesta, prav tako pa tudi poznavanje ekonomskih zakonitosti. Prva in druga vrsta znanja, to je spretnost v tem širšem pomenu, je odločilni činitelj delovne proizvodnosti socialistične družbe.

Ustavili smo se dalj časa pri tem vprašanju prav zaradi velikega pomena, ki ga ima to vprašanje za naše pogoje. Izvršena družbena preobrazba in nagla industrializacija sta vzrok, da je spretnost delavca (v širšem smislu: eno izmed temeljnih vprašanj) naglega povečanja delovne proizvodnosti.

b) Znanost...

Znanost tvori del družbenega gibanja. Je posebno izraz tiste najgloblje izkušnje, do katere pridemo na posameznih področjih človeškega življenja. V prvi vrsti pa je izraz praktične proizvodne izkušnje.

V okviru tega ima svojo samostojnost in lastno gibanje, ki se pojavlja na vsakem področju kot miselni razvoj in določena znanstvena pridobitev. Naj si bo fizika ali kemija, zgodovina ali filozofija, ali katera koli druga znanost, vsaka od teh ima svoj razvoj, ki združuje delo mnogih znanstvenikov prejšnjih in sedanjih pokolenj. V svojem nadaljnjem gibanju je vsaka od teh ne samo svojevrstni izraz dejanskega stanja družbe in njenih potreb, temveč tudi prav tako svojevrstno navezovanje na tisto, kar je njeno lastno miselno nasledstvo.

Znanost se je razvila in izdiferencirala v mnogo različnih ved, od katerih ima vsaka svoje posebno področje, ki ga raziskuje. Nekatere znanosti proučujejo določena gibanja in pojave v naravi. N. pr. fizika, kemija, astronomija itd. Nazivamo jih s skup-

«Če je tehnika v največjem delu odvisna od stanja znanosti, potem je znanost še mnogo bolj odvisna od stanja in potreb tehnike. Če je v družbi potreba po tehniki, tedaj bo to znanost pospešilo bolj kakor deset univerz.» (Marx, Engels, Zbrana dela, knjiga II., str. 487, izd. Kultura.)

nim imenom naravne vede. Druge proučujejo razna gibanja in pojave družbenega življenja. Na primer politična ekonomija, pravo, filozofija. Le-te predstavljajo tako imenovane družbene vede.

Vsaka od teh ved ima določen vpliv na razvoj proizvodnje in dvig delovne produktivnosti. Kadar gre za naravne ali, da se bolj natančno izrazimo, za tehnične vede, tedaj je ta stvar očitna. Epohalne znanstvene iznajdbe v prejšnjem in sedanjem stoletju v fiziki, kemiji, biologiji in razni izumi, ki so nastali na podlagi tega, so močno dvignili svetovno gospodarstvo in materialno kulturo človeštva sploh. Nekatere iznajdbe celo dajejo obeležje določeni epohi, kakor n. pr. parni stroj v preteklem in elektrika, sedaj tudi že jedrska energija pa v sedanjem stoletju.

Prav tako očitni so tudi pomeni, ki ga ima politična ekonomija in druge ekonomske vede za dvig delovne produktivnosti in za nadaljnje razvijanje ter zavestno uravnavanje družbene proizvodnje sploh.

Moramo pa upoštevati, da tudi druge vede, celo filozofija, dokaj sodelujejo pri tem. Vzemimo za primer vprašanje psihologije človeka proizvajalca in sploh vprašanje duhovne atmosfere na delovnem mestu. Ta presneto mnogo pomeni za tisto prisrčnost, iniciativno in lahkotnost fizičnih in duhovnih opravil, ki jih je treba opraviti. Zato tudi psihologijo kot vedo moremo in tudi moramo uporabljati pri preiskovanju pogojev za ustvaritev najugodnejše delovne atmosfere.

Znanost ima sploh zelo velik pomen za družbeni razvoj. Ko raziskuje svoj predmet, vsaka znanost odkriva vse globlje resnico o njem. Odkriva njegovo notranjo naravo, bistvo. Svoja spoznanja formulira v obliki svojih zakonov. N. pr. v fiziki imamo zakon neuničljivosti energije, zakon gravitacije, zakon o odnosu med maso in energijo; v ekonomiji imamo zakon o sorazmerni razdelitvi skupnega družbenega dela, zakon akumulacije itd. To omogoča, da družba lahko bolje pojmuje tako naravne zakonitosti kakor tudi zakonitosti lastnega življenja. Obe, prva in druga zakonitosti pa imata velik praktičen pomen.

Zakoni, ki nam jih odkrivajo naravne vede, omogočajo, da v službo človeka stopajo vse močnejše naravne sile, da se priključijo njegovi moči, to se pravi, da se spremene v silo njegovega dela. N. pr. zakon o neuničljivosti energije je teoretična podlaga za odkritje načina spremembe toplotne energije v električno. Je pa tudi osnova sodobnega znanstvenega napora za sprostitve jedrske energije in njeno spreminjanje v električno, toplotno, svetlobno itd. Podobna stvar je tudi z zakonom o odnosu med maso in energijo. Ta zakon govori, da tudi minimalne količine mase vsebujejo veliko količino energije. To vse dokazuje, kako neizčrpne možnosti so za razširitev energetičnih virov za človekove potrebe.

Zakoni, ki nam odkrivajo družbene vede, prav tako kažejo notranjo naravo družbe, smotnost njenih oblik, danes pa tudi nuj-

nost prehoda v tako obliko družbene ureditve, v kateri bo človek - proizvajalec gospodarstvih družbenih odnosov in njihov zavestni graditelj na podlagi zakonov te (marksistične) znanosti.

Znanost je torej aktivna sila družbenega gibanja, na svojo način njegov gibalec. Njena vloga raste z družbenim razvojem. Ker tudi življenje postaja bolj komplicirano, s tem pa postaja vse večja tudi možnost in nujnost, da človek vlada nad svojimi družbenimi odnosi, kakor tudi da povečuje gospodarstvo nad naravo. Znanost ne postaja samo tista sila, ki odpira pot v nepoznane sfere gibanja in razumevanja stvari, temveč je tudi stalna osnova vseobčnega človekovega življenja — bistven činitelj proizvodnje, proizvodnosti dela in racionalnega organiziranja družbe. Znanost je postala človekov neposredni sodelavec v tovarni in pisarni, na poti in v kuhinji, njegov vodič v atom in v vesolje, svetovalec na sadnih plantažah in pri negi živine. Velika pridobitev buržoazne epohe je prav to pridruževanje znanosti neposredno k človekovemu življenju.

Komunistična epoha, ki nastaja, pa bo ta proces razvila univerzalno v korist družbe kot celote.

Prav ta neizmerno večji pomen, ki ga dobiva znanost z razvojem brezrazredne družbe, pa zahteva, da opozorimo na neke momente, četudi v najkrajših obdobjih.

...in njena tehnološka uporabnost

Toda ostane nam še eno vprašanje. Za delovno produktivnost je namreč neposredno pomembno, v kakšnem obsegu je neki znanstveni izum tehnološko uporaben. Praksa kaže, da imamo med določenimi znanstvenimi izumi in njegovo praktično uporabo obdobje premagovanja različnih problemov glede tehnološke uporabnosti teh izumov. To nam kažejo tudi sedanji napori na področju proizvodnega izkoriščanja jedrske energije. Tu se odpira vrsta tehničnih vprašanj, glede pripravljanja surovine, strojev za sproščanje energije, za spreminjanje te energije v toplotno, električno itd. V vrsto teh vprašanj spada tudi priprava potrebnega znanstvenega in tehničnega kadra, ki bi spopolnjeval in upravljal tehnološki proces.

Vprašanje tehnološke uporabnosti znanosti ima svojo ekonomsko stran. Kakšno?

Ko znanost odkrije določeni zakon in glavni postopek za njegovo praktično uporabo, tedaj imajo ljudje to spoznanje brezplačno na razpolago.

To spada v vrsto trajnih pridobitev človeštva. »Ko so enkrat odkrili zakon o deklinaciji magnetne igle na področju delovanja električnega toka, ali pa o ustvarjanju magnetizma v železu, okoli katerega kroži električni tok, ne stane potem ta izum niti pare več. Toda za izkoriščanje teh zakonov v telegrafiji itd. pa je potreben zelo drag in razprostran aparat.« (Marx, Kapital, I. zv. str. 310.)

Kakor so človeku potrebna pljuča za brezplačno potrošnja zraka, prav tako je tudi nujno imeti določene naprave za praktično izkoriščanje znanstvenih pridobitev.

Toda te naprave niso brezplačne. Za njihovo zgraditev je potrebno delo. Posebno dosti dela stanejo v začetku uporabe določenega tehnološkega postopka. Pa tudi na splošno je treba za izkoriščanje močnejših naravnih sil večjih in bolj kompliciranih naprav. Jedrski reaktor s potrebnimi instalacijami stane neprimerno več kakor parni stroj, da ne govorimo o mlinu. Po drugi strani pa naprava, ki jo damo v obrat, opravlja neko dejavnost, za katero bi bilo treba, da ni te naprave, najti živo človeško delo, ki bi uporabljalo kakšno manj učinkovito orodje. Praktično uporabljati neko napravo pomeni zamenjati živo človekovo delo.

Vprašanje je sedaj, ali družba takrat, ko uporablja določeno naravno silo s pomočjo neke naprave, prihrani pri delu ali ne. Kajti očitno je, da prehod od živega dela z manj učinkovitim orodjem na delo z močnejšim orodjem pomeni nekako premeščanje dela. Delo se osvobaja tam, kjer namesto njega sedaj funkcionira naprava. To delo se pa uporablja tam, kjer je treba to napravo napraviti (in vse, kar je za to napravo potrebno).

Smisel uporabe rezultatov znanosti, izkoriščanje vse močnejših naravnih sil po človeku, izboljšanje tehnološkega postopka leži v varčevanju dela, kar se izraža v porastu delovne proizvodnosti. Zato pa danes tudi gradimo industrijo, v prvi vrsti težko industrijo, ker je le-ta osnova za gradnjo naprav, s katerimi se z večjo delovno produktivnostjo razširjajo viri proizvodnje za človekove potrebe.

Ne smemo pa pričakovati, da bomo ta rezultat — prihranek dela dosegli takoj, ko prvič uporabimo neko iznajdbo. Tak primer je še vedno z izkoriščanjem jedrske energije za potrebe gospodarstva. Toda prav gotovo bo kaj kmalu storjen napredek od začetnega stanja. Tehnološki proces in izkušnje so na tem področju že tako napredovale, da so v nekaterih državah že začeli graditi večje atomske centrale, ki bodo, kakor kažejo proračuni, proizvajale cenejšo električno energijo, kakor pa navadne električne centrale. V vsakem primeru pa lahko trdimo, da pomeni uvedba jedrske energije v službo človeka ogromen napredek na poti k dvigavanju delovne produktivnosti, to se pravi prihranka človekovega dela. Zato si mora društvo prizadevati za nadaljnje razvijanje znanosti, ali svojih izkušenj v odkrivanju novih naravnih tajnosti in za reševanje problemov svojih družbenih odnosov, ker je to najkrajša pot k napredku.

Ekonomsko vprašanje tehnološke uporabnosti znanosti, kakor smo ga obrazložili, pa lahko postavimo samo s stališča brezrazredne, to se pravi socialistične družbe. V buržoazni družbi ne moremo računati tako. Meje buržoaznega računa so ožje in sicer v dvojnem smislu.